

EVGHENIA GHINZBURG

OCNA...
CE BINECUVÂNTARE!

JURNAL

Partea a doua

Traducere din limba rusă de Antoaneta Olteanu

Prefață de Alin Mureșan

CORINT
ISTORIE

Prefață

Pentru cititorul român, în ciuda a numeroase similitudini între sistemul carceral bolșevic și replica sa autohtonă, precum munca forțată, sistemul arbitrar de acordare și grațiere a pedepselor, disprețul pentru ființa umană, organizarea lagărelor și prezența unor educatori politici etc., există și o diferență majoră între cele două. Dacă memorialistica de la noi vorbește aproape exclusiv despre deținuții politici anticomuniști, în cartea de față e vorba, în proporție majoritară, de comuniști prinși în „mașina de tocat” a sistemului. Nu lipsesc nici alte categorii: culacii, deținuții de drept comun, mai târziu prizonierii de război de alte naționalități, însă categoria politicilor este reprezentată aproape în totalitate de comuniști. Faptul e explicabil dacă ne gândim că epoca în care a fost arestată autoarea se circumscrie Marii Terori din 1937-1938, îndreptată împotriva membrilor propriului partid. Explicația răfuielii interne este simplă: după două decenii de existență a regimului bolșevic, anticomuniștii fuseseră deja neutralizați.

Nu este lipsit de importanță să amintim că Gulagul a fost dezvoltat de către Lenin încă din 1918, iar în câțiva ani existau deja 84 de lagăre. Stalin – singurul împotriva căruia se exprimă nu doar Ghinzburg, ci și mulți analiști ai comunismului – doar a extins și perfecționat sistemul: din 1929 l-a folosit pentru a grăbi

industrializarea URSS și a exploata resursele naturale. Două decenii mai târziu, Gulagul furniza o treime din producția de aur a țării și o mare parte din cea de cărbune și cherestea. Dimensiunile la care a ajuns sunt impresionante: în întreaga perioadă de funcționare, au fost înființate aproape 500 de puncte administrative (unele puteau avea numeroase puncte de lucru sau unități), ceea ce a condus la un număr de aproximativ 2 milioane de deținuți politici, la care s-au adăugat deținuții de drept comun (mult mai numeroși) și membrii administrației. Doar că, în ciuda convingerilor lui Stalin, sistemul a fost cât se poate de neperformant din punct de vedere economic.

Câteva particularități despre locul în care se desfășoară cele mai multe evenimente din carte – Kolîma făcută celebră de povestirile lui Varlaam Șalamov. Bogăția resurselor naturale din zonă (aur, argint, cupru, platină, cărbune, petrol, mercur, printre altele) este depășită numai de asprimea condițiilor de viață, căci, parte din regiune fiind situată după Cercul Polar, temperatura medie a iernii se situează între -19°C și -38°C . Magadanul în care a locuit Ghinzburg, cel mai mare oraș din zonă, fusese construit începând din 1932 de către chiar deținuții aduși în zonă. Două decenii mai târziu, în toate punctele de lucru din Kolîma trăiau, de pe o zi pe alta, 200 000 de condamnați. Lagărul nu putea scăpa de nebunia Marii Terori, mai mulți comandanți ai săi fiind arestați sub pretextul spionajului și a atitudinii prea indulgente față de deținuți (ce însemna această „indulgență” cititorul poate vedea de unul singur din relatările lui Ghinzburg...). Este și cazul lui Eduard Berzin, fondatorul Kolîmei, fost comandant al gărzilor lui Lenin și om de încredere al brutei Feliks Dzerjinski (creatorul CEKA), răsplătit pentru serviciile sale cu condamnarea la moarte și executarea la Lubyanka, în august 1938. Dar victimele Kolîmei nu au fost trecute

cu totul sub tăcere de statul rus: în 1996, pe unul din dealurile din împrejurimile Magadanului a fost ridicată o impresionantă statuie din beton închinată deținuților, *Masca tristeții*. Acesta e un capitol la care statul român a rămas, încă, restant.

Revenind la volum, două din principalele calități ale sale – perfect ignorate de către filmul inspirat de el, *Within the Whirlwind*, în regia olandezei Marleen Gorris, cu o Ghinzburg jucată destul de monocrom de Emma Watson – le reprezintă spiritul remarcabil de observație și capacitatea de interpretare a autoarei. Momentele de reflecție și analiză rațională par mai curând ulterioare trăirii evenimentelor, dar asta nu le diminuează cu nimic din acuitate. Ghinzburg realizează că suferința nu este altceva decât lentila prin care viața poate fi percepută în profunzimile ei. Ajunge și la concluzia că omul, dacă nu moare, se obișnuiește cu orice, chiar și cu durerea permanentă. Când analizează în detaliu chinurile din Kolîma, constată că iadul lor nu se aseamăna cu cel dantesc, ci, dimpotrivă, era alimentat de faptul că speranța și, deci, și teama difuză, erau întâlnite la tot pasul. Pentru că o trimitere la carceră, o nouă anchetă, o nouă condamnare (chiar și la moarte) erau oricând posibile: moartea nu era neapărat deznodământul inevitabil.

Alteori, blocarea ei într-un materialism total, în ciuda evidențelor care i se dezvăluie prin suferință, este frustrantă. Scena autopsiei realizate de doctorul Walter îi ridică o singură întrebare Evgheniei: unde e sufletul? Walter îi răspunde plin de tact, bucurându-se de preocuparea ei și arătându-i că sufletul nu se poate găsi în vreunul din „organele imperfecte ale trupului nostru”, dar scepticismul lui Ghinzburg amintește de siguranța de sine a lui Alexandru Nicolschi din interviul luat de către Lucia Hossu Longin, în care fostul șef al Securității refuza existența lui Dumnezeu prin argumentul „imbatabil” al lipsei

întâlnirii cosmonauților cu El. Ceva mai devreme, tot ea se arăta surprinsă de constatarea că spiritul uman biruiește trupul, dar nu atât de mult cât să aprofundeze problema. Rămâne totul la nivel de curiozitate, ba chiar o mică bizarerie, dat fiind faptul că revelația i-a venit printr-un citat care conținea „ceva biblic, despre trupul neputincios și spiritul vioi. Da, oricât de ciudat ar fi, dar spiritul, dacă este vioi, în orice caz, e activ”.

De altfel, doctorul Anton Walter e un personaj remarcabil, care personifică triumful încăpățânat al bunătății și răbdării în ciuda tuturor obstacolelor, ce aduce aminte de un Iov modern și care o cucerește pe Ghinzburg prin calmul și atitudinea sa pozitivă. Deși nu este explicită în text, contrapunerea tăriei și optimismului lui Walter cu negativismul cvasi-permanent al Evgheniei accentuează considerabil plăcerea lecturii.

Dincolo de textul propriu-zis al autoarei, un merit important în cursivitatea lecturii îl are fără îndoială și experiența traducătoarei: cartea se citește ca o poveste, frumoasă – dacă n-ar fi tragică, sensibilă (chiar dacă uneori în exces), plăcută. Nu e puțin lucru să povestești fără ură și încrâncenare episoade atât de dramatice, dar este o calitate comună a tuturor cărților valoroase despre suferință. De altfel, faptele vorbesc de la sine și trezesc empatia în cititor, fără să fie necesare epitetele bombastice. Pe de altă parte, Ghinzburg stăpânește foarte bine arta redării tulburărilor interioare pe care le avea în epocă, legate invariabil de dramele din familie, fie că e vorba (mai ales) de despărțirile de copii, fie de partenerul de viață. Excepție face – în mod curios, poate – raportarea la soțul ei, Pavel Aksionov, cu totul absent din relatările ei până într-un moment decisiv.

Deși de-a lungul ambelor volume ironiile acide la adresa lui Stalin sunt omniprezente (chiar dacă nu îl numește ca atare), nu același lucru se poate spune despre sistemul comunist în

sine. Sigur, trebuie luat în considerare faptul că Ghinzburg scrie în plin comunism, gest încă riscant, dar lucrul acesta nu explică orbirea față de trăsăturile *regimului* și cu atât mai puțin laudarea unor trăsături umane cel puțin discutabile în plin marasm. Atunci când este însărcinată la Elghen cu îngrijirea copiilor mici ai deținuților, de pildă, ea menționează că erau atât de mulți, încât pentru a schimba scutecele tuturor aveau nevoie de o oră jumătate. Copiii, ca și adulții, mureau pe capete, hrana din lagăr fiind nu doar nepotrivită pentru vârsta lor, ci și complet insuficientă. Concluzia Evgheniei este, însă, demnă de cele mai bune jurnale de propagandă comunistă: soarta copiilor este infinit mai bună decât a copiilor evrei din imperiul lui Hitler, care îi trimitea la moarte și nu le oferea hrană și îngrijire! E adevărat că Ghinzburg nu a cunoscut toată viața altceva decât un regim totalitar, dar oare sensibilitatea în fața suferințelor celor mici nu ar trebui să țină de structura intimă a personalității, și nu de contextul social? Cu atât mai mult cu cât, per total, sensibilitatea feminină a Evgheniei este una din trăsăturile cele mai luminoase ale cărții.

Pare că fascinația celor prinși în mrejele ideologiei de extremă stânga nu cunoaște prea multe îndreptări, în ciuda evidențelor. După lecturarea primului volum al *Destinului...*, m-am întrebam cu voce tare dacă Ghinzburg se va trezi din acest somn al rațiunii în ceea ce privește raportarea la comunism sau nu. Concluzia îi va aparține fiecărui cititor, desigur. Ceea ce putem remarca și la alți autori importanți care au scris despre regim de pe poziții (foste) angajate este că critica pe care o fac așa-zii apostatați este mai degrabă una punctuală, iar nu principială. Pe George Orwell, de pildă, nu-l emoționau deloc imaginile cu biserici folosite ca latrine, ba chiar spune că faptul de a nu arunca în aer Sagrada Familia i se pare o dovadă de prost gust din partea

anarhiștilor. Și mai explicit de atât: „Dacă am fi putut să-i azvârlim pe Franco și pe mercenarii lui străini în mare, aceasta ar fi însemnat o imensă îmbunătățire a situației mondiale, chiar dacă Spania s-ar fi ales cu o dictatură sufocantă și cu toți oamenii ei cei mai buni în temniță. Numai pentru atâtă și războiul (Războiul civil din Spania – n.m.) merita să fie câștigat.” Ciudată distanțare de ororile extremei stângi...

Sunt multe lucruri remarcabile în volumul lui Ghinzburg: dilema morală a sorei medicale care se vede nevoită să facă eforturi pentru a salva viața unui canibal, povestea tânărului Grițiko, furat de pe stradă de trupele nemțești și trimis mai târziu în lagăr de către ai lui, ca și cum ar fi plecat de bunăvoie cu naziștii (pe deasupra, toate acestea fără ca mama lui să afle vreodată ce s-a întâmplat cu băiatul ei ieșit la joacă), momentul tulburător în care unul dintre agenții celei de-a doua condamnări a doctorului Walter ajunge să moară sub îngrijirile Evgheniei implorând iertarea, bucuria fetiței Evgheniei atunci când descoperă că doica de la grădiniță o mințise când i-a spus, exasperată de strigătele celei mici, că mama ei a murit, ori candoarea copilei care le reproșează ofițerilor veniți să le ridice profesoara că nu știu că nu au voie să intre la ora de muzică... Dar meritul principal al unui astfel de volum îl reprezintă întotdeauna varietatea câștigurilor pe care ți le oferă lectura: de la reflecțiile ideologice ale autoarei (sau lipsa lor) la valoarea literară a textului, de la sensibilitatea autoarei la destinul manuscrisului publicat fără voia ei în străinătate, șansele ca cititorul să rămână impasibil la finalul cărții sunt la fel de mici precum acelea de a întâlni urme de logică și sens în malaxorul represiunii bolșevice.

PARTEA A DOUA
(continuare)

Capitolul 10

Aici au trăit copii

Centrul pentru copii este și el tot zonă. Cu gheretă de pază, cu poartă, cu barăci și sârmă ghimpată. Dar la ușile barăcilor obișnuite de lagăr există inscripții neașteptate. „Grupa de sugari.” „Bebeluși.” „Grupa mare”...

În primele zile, nimeresc la grupa mare. Acest fapt îmi reamintește capacitatea de mult timp pierdută de a plânge. Deja de peste trei ani dispară seacă mi-a ars ochii. Dar uite, acum (în iulie 1940) stau pe o băncuță scundă în colțul acestei încăperi ciudate și plâng. Plâng fără oprire, gemând, ca doica noastră Fima, care scâncea și-și trăgea nasul ca la țară. Este un șoc. El este cel care mă scoate din împietrirea ultimelor luni. Da, fără îndoială, este o baracă penitenciară, de lagăr. Dar în ea miroase a griș cald și a pantalonași umezi. Fantezia sălbatică a cuiva a reunit toate atributele lumii penitenciare cu lucrurile acelea simple, omenești și emoționant de cotidiene care rămăseseră dincolo de linia de accesibilitate, încât părea pur și simplu un vis.

Prin baracă se agitau, șontăcăind, țipând, hohotind și murind de râs vreo 30 de copii de vârstă pe care o avusese Vasika al meu când am fost separați. Fiecare își apăra locul sub soarele din Kolima în lupta neobosită cu ceilalți. Unii se pocneau nemilos peste cap, se trăgeau de păr, se mușcau...

Ei au stârnit în mine instincte atavice. Voiam să-i adun pe toți în jurul meu, să-i strâng cât mai tare, ca niciunul să nu ajungă sub loviturile fulgerelor. Și voiam să bocesc deasupra lor... Ca o doică. Păi voi, frumoșii mei... Păi voi, căpșoarele astea bolnave...

Mă scoate din starea aceasta Ania Șolohova, perechea mea în noul serviciu. Ania este o întrupare a bunului-simț și a priceperii. Șolohova e numele ei după soț. Dar altfel e nemțoaică, menonită¹, obișnuită din copilărie cu punctualitatea. Unele ca ea sunt numite în lagăr „perfecționiste”.

— Ascultați, Jenia, mi-a spus ea punând pe masă un ceaun care răspândea minunat aroma nepământească a unei mâncări cu carne, dacă o să vă vadă astfel careva dintre șefi, chiar mâine o să vă trimită din nou la tăiatul copacilor. O să spună că sunteți bolnavă de nervi... Iar aici nu e nevoie de nervi, ci de funii. Stăpâniți-vă. Mai mult, e timpul să dăm de mâncare copiilor. Nu mă descurc singură.

Nu, e păcat să spun că mureau de foame. Erau hrăniți pe săturate și, după aprecierile mele de atunci, mi se pare că mâncarea era chiar gustoasă. Dar, nu știu de ce, toți mâncau ca niște mici deținuți: concentrați, grăbiți, ștergându-și cu grijă gamelele de fier cu o bucată de pâine sau pur și simplu cu limba. Îți săreau în ochi mișcările lor coordonate, nepotrivite vârstei. Dar când i-am spus Anei despre asta, a dat îndurerată din mână.

— Ce spuneți! Asta e numai la masă! Lupta pentru supraviețuire. Dar uite, la oală sunt puțini cei care se cer. Nu sunt învățați. Și în general nivelul lor de dezvoltare... Ei, o să vedeți și dumneavoastră...

¹ Adeptă a unei secte anabaptiste, întemeiată de preotul de origine olandeză Menno Simons (1496–1561), răspândită astăzi mai ales în Olanda, S.U.A. și Germania (n. red.).

Am înțeles asta a doua zi. Da, în exterior ei îmi aminteau chinuitor de Vasika la vârsta la care a fost separat de mine. Dar numai la exterior. Vasika, la cei patru ani ai lui, turuia pe dinafară fragmente uriașe din Ciukovski¹ și Marșak², știa care sunt mărcile de mașini, desena vapoare militare minunate și turnul Kremlinului cu steaua. Iar ăștia...

— Ce-i asta, Ania? Încă nu vorbesc?

Da, numai unii copii de patru ani rosteau cuvinte separate, nelegate. Predominau urletele nearticulate, mimica, încăierările.

— Păi de unde să vorbească? Cine i-a învățat? De cine au ascultat? îmi explică Ania cu o intonație nepătimasă. În grupa celor care trebuie alăptați doar stau tot timpul culcați în pătuțurile lor. Nimeni nu-i ia în brațe, chiar dac-ar crăpa țipând. E interzis să-i iei în brațe. Putem numai să le schimbăm scutecele ude. Dacă, desigur, ajung. La grupa bebelușilor toți se înghesuie în țarcuri, se târăsc, trebuie să ai grijă numai să nu se omoare unul pe altul sau să-și scoată ochii. Iar acum, vedeți și dumneavoastră. Să dea Domnul să apucăm să le dăm tuturor de mâncare pe săturate și să-i punem pe oliță.

— Trebuie să facem activități cu ei. Cântece... Poezii... Să le povestim basme...

— Încercați! Oricum până la sfârșitul zilei abia de am putere să mă urc pe prici. Nu am timp de basme...

Chiar că munca era de nu-ți vedeai capul. Să duci apă de patru ori pe zi de la bucătărie – și ea se afla în capătul opus al zonei –, de acolo să aduci și ceainele grele cu mâncare. Ei și, desigur, să le dai de mâncare, să-i pui pe oală, să schimbi pantalonii, să-i

¹ Kornei Ivanovici Ciukovski (1882–1969), poet, jurnalist, critic literar, traducător și profesor de literatură rusă. A scris numeroase poeme pentru copii și este autor al cunoscutului *Doctor Aumădoare* (n. red.).

² Samuil Iakovlevici Marșak (1887–964), scriitor, poet și traducător evreu rus. Autor de literatură pentru copii și tineret (n. red.).

salvezi de țăntării uriași albi... Și, lucrul cel mai important, podelele. În lagăr în general curățenia podelelor constituia un obiect al nebuliei șefilor. Așa-numita „stare sanitară” era determinată numai de albeața podelelor. Orice miros greu sau de arsură din barăci, orice zdrențe împietrite de mizerie treceau pe lângă privirile apărătorilor curățeniei și igienei. Dar să nu dea Dumnezeu să nu strălucească suficient podelele. La fel de sever era respectată și „problema sexuală” și în centrul pentru copii. Dar podelele nu erau vopsite și trebuia să le răzui cu cuțitul până străluceau.

Odată am încercat totuși să-mi pun în practică planul de activități pentru dezvoltarea vorbirii. După ce am făcut rost de un rest de creion și o bucățică de hârtie, le-am desenat copiilor o căsuță clasică cu două ferestruici și un horn din care ieșea fumul.

Primii au reacționat la intenția mea Stasik și Verocika, niște gemeni de patru ani, care aminteau cel mai mult de copiii de pe „continent”. Ania îmi spusese că mama lor, Sonia, este o deținută de drept comun curată, nu e interlopă, ci o contabilă care socotise prost, o femeie liniștită, frumoasă, de vârstă mijlocie – lucra la spălătoria noastră din lagăr, adică într-una din muncile cele mai privilegiate de acolo. De vreo două, trei ori pe lună, folosindu-se de cunoștința cu supraveghetorii cărora le spăla hainele pe ascuns, se strecura în centru. Aici ea, suspinând încet, îi pieptăna cu un rest de pieptăn pe Stasik și Verocika și le băga în gură, scoțându-le din buzunar, niște dropsuri de un roz țipător. În libertate, Sonia nu avusese copii, dar aici, dintr-o legătură întâmplătoare, a făcut deodată doi.

— Așa că ea își adoră copiii. Dar uite, chiar înainte de sosirea dumneavoastră a pățit-o, sărmana. A fost prinsă având o legătură cu unul din libertate. Așa că acum a fost trimisă la cea

mai îndepărtată etapă, la cosit fân. A fost despărțită de copii, povestește Ana cu vocea sa imparțială, de menonit.

Iar eu îmi aduc aminte imediat că Stasik și Verocika sunt singurii din toată grupa care știu cuvântul enigmatic „ma-mă”. Iar acum, când mama a fost trimisă de aici, ei repetă uneori acest cuvânt cu o intonație tristă, întrebătoare, privind nedumeriți în jur.

— Ia uite, i-am spus eu lui Stasik arătându-i căsuța desenată de mine, ce-i asta?

— O baracă, a răspuns destul de clar băiatul.

Cu câteva mișcări de creion am desenat lângă casă o pisică. Dar nu a recunoscut-o nimeni, nici măcar Stasik. Nu văzuseră niciodată un asemenea animal rar. Atunci am înconjurat casa cu un gard tradițional, idilic.

— Iar ăsta ce e?

— Zona! Zona! a început să strige bucuroasă Verocika și să bată din palme.

Odată am remarcat că portarul de la ghereta de pază a centrului pentru copii se juca cu doi pui de câine. Ei se chirciseră pe un preșuleț chiar pe masa portarului, alături de telefon. Gardianul nostru îi scărpină pe cățeluși ba în spatele urechilor, ba pe gât, și pe chipul lui de țăran se citea o asemenea încântare, o asemenea bună dispoziție, că m-am hotărât:

— Cetățene gardian de serviciu! Dați-mi-i mie! Pentru copii... Fiindcă nu au văzut niciodată, da, n-au văzut niciodată nimic... O să le dăm de mâncare... În grupă mai rămâne uneori...

Tulburat de rugămintea neașteptată, el nici nu a apucat să-și ștergă de pe față trăsăturile umane și și-a pus masca obișnuită de vigilență. Îl luasem prin surprindere. Și el, după ce a întredeschis ușa gheretei, mi-a dat câinii cu preșuleț cu tot.

— Doar pentru vreo două săptămâni... Până mai cresc puțin... Și după aceea să mi-i dați înapoi. Doar sunt câini de serviciu!

În antreul de la intrarea în baraca grupei mari am creat acest „colțisor viu”. Copiii tremurau de entuziasm. Acum cea mai strașnică pedeapsă era amenințarea: „N-o să mergi la cățeluși!” Iar cea mai mare favoare: „O să mergi cu mine să dăm de mâncare la cățeluși!” Copiii cei mai agresivi și lacomi își rupeau cu bucurie o bucățică din porția lor de pâine albă pentru Baciok¹ și Cerpaciok². Așa le-au spus câinilor, chiar cu acele cuvinte care erau bine cunoscute copiilor, care se repetau în viața lor de zi cu zi. Și copiii au înțeles caracterul glumeț al acestor porecle și râdeau veseli.

Toate astea s-au încheiat însă peste vreo cinci zile. Și cu o mare neplăcere. Medicul-șef al centrului pentru copii, Evdokia Ivanovna, angajat liber, a descoperit „colțisorul nostru viu” și s-a agitat teribil.

E un focar de infecție! Nu, degeaba a fost prevenită că asta, cu 58, e în stare de orice!

A poruncit să fie imediat dați căței la pază, iar noi câteva zile am mers ca opărite, așteptând represalii: demiterea din această muncă ușoară și trimiterea la cositul fânului sau la tăiatul copacilor.

Dar în acest timp a început o epidemie de diaree la grupa celor mai mici și, din cauza marilor griji, în mod evident, medicul-șef a uitat de noi.

— Bine, a spus Ania Șolohova, am scăpat! N-o să ne întristăm. Mai ales că într-adevăr câinii erau „de serviciu”. Chiar acei câini ciobănești care vor crește și vor merge cu noi la muncă. Iar în caz de ceva, îl apucă de gât pe orice deținut...

¹ Butoiaș (l. rusă) (n. tr.).

² Polonic (l. rusă) (n. tr.).

Da, dar asta este atunci când vor crește! Dar deocamdată... Ce normal le zâmbeau copiii noștri! Cum le lăsau mâncare, spunând: „Asta este pentru Baciok! Asta este pentru Cerpaciok!”

Și-au dat seama pentru prima oară că se pot gândi nu numai la ei...

...Epidemia de diaree se încăpățâna să nu se potolească. Copiii mici mureau pe capete, deși erau tratați cu sârguință și de angajații liberi, și de medici deținuți. Dar condițiile în care erau crescuți acești copii, închisorile, amăreala laptelui matern și clima din Elghen, toate acestea și-au spus cuvântul. Problema cea mai mare era că și acest lapte matern amar din cauza durerii era puțin și, de la o zi la alta devenea și mai puțin. Rarii fericiți se bucurau de laptele matern două, trei luni. Restul erau hrăniți artificial. Iar pentru lupta cu dispepsia toxică nu era nimic mai important decât măcar câteva picături de lapte uman.

Am fost nevoită să mă despart de cei mari. Medicul deținut Petuhov, invitat la consiliu, a sfătuit să fiu transferată, în calitate de „soră cu pregătire”, la copii de vârstă mică. S-a apucat singur să mă instruiască. Câteva zile am mers la spitalul deținuților, unde lucra Petuhov, și el, extrem de repede, m-a învățat tot ce trebuie să fac. Am studiat sârguincioasă *Îndreptarul felcerului*. Am învățat să pun ventuze și să fac injecții. Chiar și intravenos. M-am întors la centrul pentru copii ca „personal medical” perfecționat, încurajată de laudele lui Petuhov.

(Pentru bunătațe, minte și onoare doctorul Petuhov a avut parte de o fericire mare, cu adevărat unică în acea perioadă: în același an 1940, a fost reabilitat pe neașteptate și a plecat la Leningrad. Se spune că celebrul pilot Molokov, fratele soției lui, l-a implorat personal pe Stalin în legătură cu ruda sa.)

...Pătușurile bebelușilor stau unul lângă altul. Sunt așa de multe, că dacă ar trebui să-i înfășezi neîncetat pe toți de-a rândul, la primul nu ajungi din nou decât peste vreo oră și jumătate. Și toți se spuziseră, slăbiseră, erau epuizați de plânsete. Unii piuie jalnic și subțirel, nemaiașteptând niciun rezultat. Alții urlă disperați și curajoși, se apără activi. Iar unii deja nu mai strigă. Numai gem, ca niște adulți.

Parcă suntem roboți. Le dăm să mănânce cu biberonul, le punem perfuzii, le facem injecții și, lucrul cel mai important, le schimbăm scutecele. Învârtim fără încetare scutecele de pânză, prost uscate. Din cauza acestei alergături de 14 ore de stat în picioare, din cauza mirosului greu ce vine de la grămada uriașă de scutece murdare, vedem o ceață în fața ochilor. Nici măcar nu avem chef de mâncare, suntem mereu flămânde. Grișul lichid rămas de la copii îl înghițim cu repulsie, numai pentru a subzista.

Dar lucrul cel mai îngrozitor este faptul că, la fiecare trei ore, cu un alt transport, vin „la alăptat” doicile. Printre ele sunt de-ale noastre, politice, care au riscat să aducă pe lume un copil la Elghen. Cu o expresie îndurerată, întrebătoare pe față ele se uită la ușile noastre. Și nu-ți dai seama de ce se tem mai mult: de faptul că pruncul născut la Elghen va supraviețui sau de faptul că va muri.

Totuși marea majoritate a doicilor sunt borfașe. La fiecare trei ore, fac un pogrom față de personalul medical. Sentimentele materne sunt un motiv minunat de a-și face de cap. Pătrund în grup, cu înjurături de nedescris, blestemându-ne și amenințându-ne că ne omoară sau ne mutilează în ziua în care va muri Alfredik sau Eleonorocika. (Mereu le dădeau copiilor niște nume elegante, străine.)

...Când am fost mutată să lucrez la izolator, mai întâi chiar eram mulțumită. Totuși acolo sunt mai puțini copii, numai

că reprezintă cazuri mai complexe sau sunt bolnavi extrem de contagioși. Acolo ai posibilitatea fizică de a-i acorda fiecăruia atenție. Dar, după ce am rămas prima dată în schimbul de noapte, am simțit în suflet o presiune de nesuportat.

Uite-i, stau întinși, niște mucenici mici născuți numai pentru suferință. Acel copil de un an, cu o față plăcută, rotundă, are deja început de edem pulmonar. E răgușit și-și trage febril mânuțele cu unghii vineții. Cum să-i spun mamei? Este Marusia Ușakova din baraca noastră...

Sau uite, ăsta plătește pentru păcatele părinților. O progenitură a blestematei lumi interlope. Sifilis congenital.

Cele două fetițe din margine o să moară probabil azi, când o să fiu încă aici. Mai rezistă numai cu camfor. Medicul deținut Polina Lvovna, când a plecat în zonă, m-a rugat multă vreme să nu-mi fie milă să le mai fac o injecție.

— Să reziste măcar până la 9 dimineața... Ca sfârșitul să nu fie în tura noastră.

Polina Lvovna este din Polonia. A apucat să stea la noi numai doi ani înainte să fie arestată. Nefiind obișnuită cu regulile noastre, sau fiindcă asta-i firea ei, ea este extrem de temătoare, sărăcuța, extrem de temătoare. Temătoare și împrăștiată. Pune stetoscopul pe pieptul unui copil de două luni și-i poruncește profesionist: „Bolnav, respirați! Acum țineți-vă respirația!” E neuropatolog. Nu e obișnuită cu pediatria.

Am reținut în mod deosebit o noapte la izolator. Nu una simplă, ci albă. Una din ultimele nopți albe din acel an. Nu semăna deloc cu cea din Leningrad. Niciun fel de cer auriu și, firesc, nicio clădire mare adormită. Dimpotrivă, ceva primordial, ceva extrem de ostil omului se simțea în această irizare albă, rece, în care se legănau formele obișnuite. Și colinele, și vegetația, și clădirile. Sunetul ți se înfiea nu numai în urechi, dar și în inimă.

Și nicio plasă de țânțari nu te salva de înțepăturile otrăvitoare ale acestor demoni zburători care semănau cu niște țânțari obișnuiți de pe continent așa cum un tigru furios seamănă cu o pisică de casă.

Lumina, așa cum se întâmpla adesea, s-a stins deodată. Numai o lampă mică de veghe licărea slab într-un colț și la lumina ei pâlpâitoare făceam injecții din oră în oră unei fetițe muribunde. Fetița aceasta de cinci luni a unei mame, deținute de drept comun de 20 de ani, stătea aici deja de multă vreme, în izolator, și fiecare soră, la predarea gărzii, spunea: „Ei, probabil că azi...”

Dar ea încă rezista. Un schelet mic, acoperit de o piele ridată ca de om bătrân. Iar fața... fața acestei fetițe era astfel încât i se spusese Dama de pică. O față de 18 ani, inteligentă, ironică. De parcă înțelegea tot, tot, ea, care fusese aruncată pentru o clipă în zona noastră. În zona răutății și a morții.

Îi făceam injecție cu un ac mare și ea nu plângea. Gemea numai încetișor și se uita fix la mine cu ochii ei de bătrân, atotștiutori. A murit chiar înainte de venirea zorilor, foarte aproape de acea graniță când, pe fondul lipsit de viață al nopții albe din Elghen, încep să licărească niște vagi sclipiri rozalii.

Moarta a devenit din nou un bebeluș. Ridurile i s-au întins, s-au închis ochii care au aflat așa de timpuriu toate tainele. Ră-măsese un copil mort, epuizat.

— Svetocika s-a stins, i-am spus eu înlocuitoarei mele, când am predat garda.

— Care Svetocika? Ah, Dama de...

S-a oprit după ce a privit trupușorul întins.

— Așa e, nu mai seamănă deloc cu Dama de pică. Și mama nu e... E în etapă, a fost trimisă la Mîlga...

Nu poți să-i uiți, copiii din Elghen. Nu, nu, aici nu poate fi nicio comparație cu copiii, să spunem, evrei din imperiul lui Hitler. Copiii din Elghen nu numai că nu au fost omorâți în camere de gazare, ci mai erau și tratați. Erau hrăniți pe săturate. Trebuie să subliniez asta, să nu ne îndepărtăm deloc de adevăr.

Și totuși, când îmi aduc aminte de peisajul din Elghen plat, cenușiu, atins de melancolia neființei, cea mai imposibilă, satanică născocire mi se par acolo tocmai aceste barăci cu inscripțiile „Grupa de sugari”, „Bebeluși”, „Grupa mare”...

Capitolul 11

„O adiere în tufele de agriș”

De unde au apărut ei, copiii ăștia? De ce sunt așa de mulți? Oare în lumea asta de sârmă ghimpată, cu turnuri de pază, plecări la muncă, apeluri, stingeri, carcere, etape, cineva mai poate încerca sentimentul de iubire sau măcar de atracție primitivă?

Țin minte, în tinerețe (care, din fericire, a avut loc înainte de epoca revoluției sexuale) mă tulburase o definiție a iubirii dată de Hamsun¹. „Ce este iubirea? Oare o adiere ce foșnește în tufele de agriș, sau furtuna ce rupe catargele corăbiilor? Este o iluminare aurie a sângelui...”

Ei i se opunea un aforism cinic al unuia din personajele timpurii ale lui Ehrenburg²: „Iubirea este atunci când oamenii dorm împreună...”

Pentru Kolîma anilor '40 chiar și definiția asta era mult prea idealizată. Când dorm împreună... Dar asta înseamnă că au un acoperiș deasupra capului, un acoperiș comun. Și un pat pe care pot să doarmă, în somn aparținându-și numai unul altuia.

¹ Knut Hamsun (1859–1952), scriitor, poet și dramaturg norvegian (n. red.).

² Ilia Grigorievici Ehrenburg (1891–1967), scriitor și jurnalist sovietic, autor al romanului *Dezghetușul*, în care prezintă procesul de liberalizare desfășurat în Uniunea Sovietică după moartea lui Stalin (n. red.).

Iubirea în lagărele din Kolîma înseamnă niște întâlniri extrem de periculoase, pe fugă, în niște unghere de la „locul de muncă”, în taiga, în spatele unei perdele murdare a vreunei „barăci de oameni liberi”. Și mereu cu groaza de a fi prins și expus rușinii publice, iar mai apoi să ajungi într-un batalion de pedeapsă, într-o „delegație” periculoasă pentru viață, adică să plătești pentru această întâlnire nu cu altceva, ci cu viața.

Multe tovarășe de-ale noastre au soluționat problema aceasta nu numai pentru sine, ci și, în principiu, pentru toți, cu acea logică implacabilă a unor urmași adevărați ai lui Rahmetov¹. În Kolîma, spuneau ele, nu poate fi vorba de iubire, pentru că ea apare aici în forme înjosoare pentru demnitatea omenească. În Kolîma nu trebuie să existe nicio legătură personală, pentru că aici e așa de ușor să aluneci spre prostituție.

Din principiu aici s-a părea că nu ai de ce să protestezi. Dimpotrivă, poți ilustra numai ideea aceasta prin scene cotidiene din Kolîma de vânzare-cumpărare de marfă vie. Iată asemenea scene.

(Trebuie să fac o precizare: vorbesc numai despre femeile intelectuale, care sunt închise aici din motive politice. Penalele sunt dincolo de limitele umanului. Orgiile lor în niciun caz nu vreau să le descriu, deși am fost nevoită să suport destule, fiind un martor forțat al lor.)

Punctul forestier aflat la 7 kilometri depărtare de Elghen. Brigadierul nostru Kostik Actorul merge prin taiga nu singur, ci însoțit de vreo doi „amici”. Ei examinează profesionist femeile noastre care mânuiesc fierăstraiele și topoarele.

— Niște muribunde! spune dând din mână un amic.

— Le dai ceva de mâncare! Oase să fie, că o să ai și carne, îi ține isonul Kostik. Uite, hai la aia tinerică, la fătucă aia!

¹ Personaj din romanul *Ce-i de făcut?* al scriitorului rus Nikolai Cernișevski (n. red.).

Prinzând un moment când supraveghetorii se încălzesc la foc, ei se apropie de cele două tinere fete din brigada noastră.

— Ei, frumoaso! Uite, un amic al meu vrea să schimbe o opinie cu tine...

„A schimba o opinie” este o formulă de politețe, cum să spun, un tribut al manierelor din societate. Fără ea nu începe nicio negociere nici chiar cel mai învederat bandit. Dar tot cu ea se termină și orice „poveste”. După aceea părțile înalte contractante trec la un limbaj liber de orice convenționalitate.

— Sunt expeditor la Burhala. (Una dintre cele mai îngrozitoare exploataări miniere.) Așa că-ți dau tot ce vrei. Îți dau cizme, pâslari, o pufoaică de calitate-ntâi... Știu că ești deținut politic... Nu-i nimic, o să ne înțelegem cu paza. Sigur, o să coste mai mult. Am și o colibă. Aici, la vreo trei kilometri... Nu-i nimic, o să vii pe jos...

Cel mai adesea, acești negustori plecau punându-și pofta-n cui. Ei, dar uneori se mai încheia și câte o afacere. Oricât de dureros ar fi fost. Și uite așa se făcea. Treptat. Mai întâi lacrimi, groază, indignare. Apoi apatie. Apoi vocea din ce în ce mai puternică a stomacului, și nu numai a stomacului, ci a întregului trup, a mușchilor, pentru că vorbim de o înfometare trofică, până la pierderea proteinelor. Și, din când în când, era și vocea sexului, care se trezea în pofida condițiilor. Dar, cel mai adesea, era un exemplu al vecinei de prici care se înzdrăvenise, își schimbase hainele, își înlocuise pâslarii mici, umezi, rupți, cu unii noi, adevărați.

E greu de urmărit cum un om hăituit de formele neumane ale vieții își pierde treptat noțiunile obișnuite de bine și rău, de acceptabil și neacceptabil. Altfel de unde să fie la centrul pentru copii asemenea prunci a căror mamă e doctor în științe, iar tata un hoț de locuințe extrem de cunoscut din Rostov!

Unele dintre acele femei care avuseseră pedepse mici și care apucaseră să iasă din lagăr încă înainte de război, dar fără dreptul de a pleca pe continent (cel mai adesea foste comuniste cu articolul KRTD¹, care primiseră în 1935 numai cinci ani!), după ce au trecut pragul lagărului, au început rapid să se căsătorească în Kolîma, fără să se rușineze absolut deloc de mezalianțe. O țin minte pe una, Nadia, care, în ajunul eliberării sale, le arunca provocator în față fostelor ei oponente din baracă:

— Ei, n-aveți decât să vă uscați așa, neatînse, cinstitelor! Eu oricum o să mă mărit cu el, orice ați spune voi! Da, el joacă popa-prostu', da, el spune „numile meu”... Iar eu am terminat Facultatea de Limbi Străine, am făcut limbi scandinave. Numai că acum cine mai are nevoie de ele, de limbile mele scandinave? Am obosit. Vreau și eu casa mea și soba mea. Și copiii mei. Unii noi... Doar pe cei care sunt pe continent n-o să-i mai vedem niciodată. Așa că să nasc mai repede, cât încă mai pot...

Uneori, în locul unei explozii de tragism apăreau aspecte absolut comice. Uite, de exemplu, povestea despre cum Sonia Bolț „s-a măritat pe loc”.

Sonia, liniștită, nepretențioasă, o croitoreasă dintr-un orașel bielorus, a reușit să prindă un articol serios – KRTD, lucru de care nu înceta să se tot minuneze. Din cei opt ani primiți, Sonia făcuse deja cinci, când deodată, de la Moscova, a venit o hârtie în care crimele Soniei erau recalificate de la „contrarevoluționare” la „neglijență criminală” și, prin urmare, pedeapsa s-a redus la trei ani.

Nebună de bucurie, Sonia nu remarcase faptul că hârtia ajunsese la ea abia peste doi ani. Lucrul cel mai important era că ea trebuia să se ducă imediat, fără întârziere, la Iagodnoe, unde era eliberată. Acolo se făcea „completarea” aceluia formular

¹ Abreviere de la activitate contrarevoluționară troțkistă (n. tr.).

sacru numit „formularul A”, care-l trecea pe deținut în categoria „foștilor deținuți”, a celor lăsați în libertate.

La Iagodnoe, la administrația lagărelor, în anumite zile se deschidea un ghișeu ca la casierie. Prin acest ghișeu, fostul deținut (deja fostul!) primea cu mâini tremurătoare de fericire binecuvântatul „formular A”. La minele din jur se știa mereu când are loc eliberarea unui alt grup de femei de la Elghen și, la momentul respectiv, se adunau aici peșitorii.

Când Sonia Bolț, după ce a împăturit „formularul A”, l-a legat cu mare emoție în șal, s-a apropiat de ea un copilandru bine făcut, cu o căciulă lăptoasă de blană și a spus cu o voce răgușită:

— Îmi cer iertare, cetățeană... V-ați eliberat? Ei, foarte bine... Eu sunt de la „Djelgala”. Sunt un om independent, întrebați pe cine vreți. Doresc să schimbăm o opinie...

Sonia l-a examinat cu o privire critică pe pretendent și a pus o întrebare cam neașteptată:

— Spuneți-mi, nu sunteți evreu?

— Nu, cetățeană, dacă nu-i, nu-i... N-o să mint... Noi suntem siberieni, de lângă Kansk...

— Și de ce întreb asta, a oftat Sonia, ce să caute un evreu liber pe acest pământ blestemat! Bine măcar că nu sunteți acest... karakalpak... Știu eu? Și, după o mică pauză, a spus limpede: sunt de acord.

Lucrul cel mai amuzant e că acest cuplu a trăit mai apoi mulți ani în bună armonie, iar în 1956, după reabilitare, soții au plecat împreună la Kansk.

Uite, asemenea lucruri, și amuzante, și tragice, ne înconjurau în viața noastră ciudată, primordială.

Ei, dar iubirea? Acea iubire a lui Hamsun, care este „o iluminare aurie a sângelui”? Eu afirm că uneori și ea apărea printre noi. Oricât ar nega unii, rigoriștii noștri (și ei erau extrem de mulți printre menșevici și eseri), posibilitatea unei iubiri